

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра травматології та ортопедії

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИВЧЕННЯ ТЕМИ:

«ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ В ТРАВМАТОЛОГІЇ ТА ОРТОПЕДІЇ»

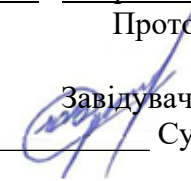
(для здобувачів наукового ступеня доктор філософії на III освітньо-науковому рівні галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 222 Медицина)

ЗАТВЕРДЖЕНО

на методичній нараді кафедри

« 29 » серпня 2022 р.

Протокол № 1

д.мед.н., професор Завідувач кафедри
Сушін Ю.В.

ОДЕСА

Тема: «ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ В ТРАВМАТОЛОГІЇ ТА ОРТОПЕДІЇ» - *Практичні заняття (2 години), Семінарські заняття (4 години), СРС (6 годин)*

1. Актуальність теми.

Ендопротезування є одним з найбільш поширених методів лікування окремих видів захворювань і травм великих суглобів. Існують клініки, які виконали десятки тисяч такого типу операцій. Десятки фірм розробляють технології і інструментарій для ендопротезування кульшового, колінного, ліктьового, плечового і інших суглобів.

2. Навчальні цілі:

В результаті самостійного опрацювання цієї теми здобувачі повинні:

Знати::	Вміти:
1. Показання до ендопротезування.	1. Визначити показання та протипоказання для ендопротезування
2. Типи ендопротезів.	
3. Основні принципи ендопротезування.	
4. Можливі ускладнення після ендопротезування.	
5. Недоліки цього методу лікування.	

3. Матеріали для доаудиторної підготовки здобувачів.

3.1. Основні базові знання, вміння та навички, які необхідні для самостійного вивчення та засвоєння теми, які базуються на міждисциплінарних зв'язках.

№ п/п	Дисципліна	Знати	Вміти
1.	Анатомія.	Будову кульшового та колінного суглобів	-
2.	Фізіологія.	Біомеханіку великих суглобів	-
3.	Внутрішньо-дисциплінарні зв'язки	Симптоматику деформуючих коксартрозів та гонартрозів.	Визначити показання та протипоказання до оперативного лікування деформуючих артрозів.

4. Зміст теми.

ПРИНЦИПИ ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ СУГЛОБІВ

Заміщення втрачених органів і тканин штучними-давня мрія медиків. У колишні часи для відшкодування, наприклад, окремих сегментів кісток використовували випадкові матеріали-дерево, слонову кістку, металеві стрижні. Однак це були лише спроби знайти надійну заміну втрачених анатомічних утворень і отримати бажаний функціональний результат.

Найбільш актуальною проблемою відновної хірургії опорно-рухового апарату є відновлення безболісної рухливості суглобів та опори кінцівки. Патологія суглобів - це хвороба століття. Порушення функції суглобів пов'язано з вродженою патологією, травмами, ревматоїдними, інфекційними ураженнями та є найбільш поширеною дегенеративно-дистрофічною патологією.

Остання обумовлена обмінно-гормональними порушеннями, адинамією, перевантаженнями та ін. Дегенеративно-дистрофічні зміни суглобового хряща ведуть до його витончення, зниження амортизаційні властивостей та, як наслідок, появи кістково-хрящових розростань на суглобових поверхнях, утворення так званих шиповидних виростів. Одночасно відбуваються глибокі патологічні зміни в капсулі суглоба, руйнування хряща зі зникненням його на ряді ділянок суглобових поверхонь, що на рентгенограмах виявляється у вигляді різкого звуження суглобової щілини.

Лише на початку захворювання, коли явища деформуючого артрозу виражені в незначній мірі, можна розраховувати на відносно тривалий ефект від консервативного лікування. При прогресуванні процесу, посиленні болів, утворенню деформацій (це особливо істотно на нижньої кінцівки) виникають показання до оперативного лікування: остеотомії, артропластики, артрорезу.

Сказане стосується не тільки нижньої кінцівки. Правда, для верхньої кінцівки головне-це забезпечити рухливість суглоба, однак для пацієнтів фізичної праці, крім рухливості суглоба, необхідна і його стабілізація. А цього можна досягти лише ендопротезуванням суглоба.

Створення оптимальних конструкцій ендопротезів, сучасне анестезіологічне, інструментальне і операційне забезпечення, розробка системи післяопераційної реабілітації хворих викликала в останні 15-20 років лавинне поширення ендопротезування суглобів, особливо тазостегнового.

Ендопротезування суглоба - це операція по заміні компонентів суглоба імплантатами, які мають анатомічну форму здорового суглоба і дозволяють виконувати весь обсяг рухів.

Технологічний зліт ендопротезобудування та тотального ендопротезування суглобів, в основному кульшового, відноситься до 50-60-х років. Глибокі матеріалознавчі дослідження привели англійця J. Charnley до створення теорії нізкофрикційної артропластики, яка зіграла революційну роль у розвитку проблеми ендопротезування.

Низький коефіцієнт тертя у вузлі рухливості та цементне закріплення компонентів ендопротеза в кістках дозволили успішно вирішити проблему ендопротезування кульшового суглоба на термін до 25 років. J. Charnley першим запропонував використовувати в вузлі рухливості надвисокомолекулярний поліетилен. Цей матеріал й по сьогодні є кращим в якості одного з компонентів вузла рухливості ендопротезів кульшового та інших суглобів. Він також розробив спеціальний акрил-цемент для закріплення ендопротезів в кістки, який широко використовується і зараз.

Як було сказано, існувало два способи закріплення ендопротеза- механічний і за допомогою акрил-цементу. Обидва мають свої позитивні та негативні сторони, як і показання до застосування. Потрібно сказати, що зовсім недавно до 80% ендопротезів закріплювали за допомогою акрил-цементу. Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги безцементного ендопротезування. Це пов'язано з появою нових конструкцій ендопротезів, що відрізняються характером поверхні ніжки та чашки і іншими особливостями, які збільшують ступінь кріплення ендопротеза.

Ендопротези кульшового суглоба за методом фіксації можна розділити на три групи - цементної, безцементного і гібридної фіксації. У першому випадку

частини суглоба кріпляться до кісток за допомогою спеціального високоміцного полімеру, іменується не зовсім вдалим терміном «кістковий цемент».

У другому випадку поверхня ендопротеза ще на етапі його виготовлення покривається спеціальним матеріалом, до якого як би «прирастають» навколишні кістки за рахунок техніки «Press-fit».

У третьому випадку один з компонентів фіксується кістковим цементом, а другий компонент - за рахунок техніки «Press-fit». Всі способи фіксації забезпечують надійне кріплення ендопротеза. Проте вважається, що більш молодим і фізично активним пацієнтам краще підходять безцементні ендопротези, тоді як літнім - цементні.

Також розрізняють однополюсні (проводиться заміна тільки зношених частин суглоба, наприклад, головки кістки або суглобової западини) і тотальні (проводиться заміна всього суглоба на ендопротез) методики ендопротезування.

В здоровому суглобі людини тертя відбувається між суглобовими хрящами. У штучному суглобі третю частину поверхні найчастіше виготовляються з:

- металевому сплаву та високоміцного полімеру, званого поліетиленом високого тиску (пара тертя "метал - пластик");
- кераміки (пара тертя "кераміка - кераміка");
- металевому сплаву (пара тертя "метал - метал").

На сьогодні найбільш поширеною парою тертя є "метал - пластик".

Матеріали, з яких виготовляють сучасні ендопротези суглобів, мають високу міцність та добре приживлюються в організмі людини. Ендопротез, як й будь-яка механічна конструкція, схильний до зносу. Термін його служби в певній мірі залежить від навантажень, яких він зазнає в процесі експлуатації. Очевидно, що чим молодший пацієнт, і чим більш активний спосіб життя він веде, тим інтенсивніше буде відбуватися знос штучного суглоба. У літньому віці, коли фізична активність зменшується, термін служби ендопротеза збільшується. Як правило, при дотриманні рекомендацій лікаря більше 95% ендопротезів нормально функціонують протягом 15 років, а в окремих випадках - більше 20 років. По закінченні цього часу ймовірність механічного руйнування ендопротеза

або його розхитування в кістки (нестабільності) істотно зростає. Як правило, це проявляється болем в області суглоба. У такій ситуації потрібна повторна операція ендопротезування (так звана ревізія), в ході якої нестабільний ендопротез замінюється новим. Таким чином, тільки літні пацієнти можуть уникнути повторної операції (ревізії). У людей середнього і, особливо, молодого віку, в майбутньому практично неминуче виникне необхідність ревізіяного ендопротезування.

За конструктивними особливостями ендопротези колінного суглоба поділяються на 2 види: типу санчат та шарнірні цільнозбірні;

за матеріалами в вузлі рухливості - метало-полімерні, і метало-металеві;

за методом закріплення в кістки - під механічну фіксацію або за допомогою кісткового цементу.

При ендопротезуванні гомілковостопного суглоба, що роблять дуже рідко, використовують, як правило, метало-полімерний ендопротез, який закріплюється зазвичай за допомогою кісткового цементу. Великі навантаження, падаючі на суглоб, і невеликий розмір таранної кістки не дозволяють надійно використовувати механічний метод.

Суглоби верхньої кінцівки в порівнянні з суглобами нижньої кінцівки мають свої особливості, які обумовлюють відмінності в підходах до конструкцій ендопротезів і методам ендопротезування.

До ендопротезування плечового суглоба вдаються щодо рідко. При конструюванні ендопротезів плечового суглоба можна створювати конструкції, які блокували б анатомо-функціональні можливості суглоба. З цих позицій тотальний нероз'ємний ендопротез плечового суглоба -неоптимальна конструкція. Є підстави вважати, що раціональніше створювати роз'ємні конструкції. Стабілізація суглоба повинна забезпечуватися тонусом оточують плечовий суглоб м'язів. При цих умовах можна розраховувати на отримання достатньої амплітуди рухів в плечовому суглобі.

Слід зазначити, що для ендопротезування плечового суглоба цілком прийнятні однополюсні ендопротези, так як навряд чи пацієнт буде після ендопротезування значно перевантажувати суглоб надмірними зусиллями.

Разом з тим при створенні однополюсних ендопротезів необхідно забезпечити такий підбір матеріалу для вузла рухливості, модуль пружності якого був би близький до модуля пружності хряща і коефіцієнт тертя був би максимально низьким. Це досягається шляхом комбінації матеріалів - створенням метало-полімерної конструкції, зокрема використанням силіконового покриття головки ендопротеза.

Ендопротезування ліктьового суглоба, крім загальних особливостей, властивих ендопротезування інших суглобів, ускладняється ще й місцевими. До них відноситься перш за все відсутність м'язового масиву навколо суглоба, і тому тонкий покривний шар (шкіра, підшкірна клітковина, фасція) безпосередньо контактує з ендопротезом. Внаслідок відсутності м'язової «прокладки» між ендопротезом і шкірою в ряді випадків виявляються пролежні – грізне ускладнення при ендопротезуванні.

Особливе місце в ендопротезуванні великих кісток та суглобів займає заміщення цілком ураженого суглоба з великим сегментом кістки. Показанням до такого роду операцій частіше є пухлини кісток. Це так звані ощадні операції, які в ряді випадків виробляють замість ампутації кінцівки. Як «замінник» видаленого сегмента кістки спочатку використовували алотрансплантат. Однак досвід показав, що застосування великих алотрансплантатів для заміщення суглоба і великого сегмента кістки не вирішує проблеми, тому що і функціональний результат, і опорні кінцівки виявилися невтішними. Це положення викликало інтерес до пошуку вирішення проблеми ендопротезування.

Однак потреба в комбінованих ендопротезах не обмежується тільки пухлинною патологією. Чимала кількість хворих, які страждають на інші захворювання та деформації, викликані іншими причинами (наприклад, ехінокок кістки, дефекти після резекції кісток у зв'язку з інфекційними захворюваннями і

травмами), також є пацієнти, яким доводиться застосовувати комбіновані ендопротези суглоб-кістка.

Ендопротез голівки променевої кістки має оригінальне кріплення, яке фіксує ніжку його в мозковому каналі променевої кістки. Використовують ендопротез при осколкових переломах голівки променевої кістки, в ряді випадків при ревматоїдному поліартриті. Ендопротезування голівки променевої кістки після її видалення є, з одного боку, лікувальним оперативним прийомом, а з іншого - профілактичним, оскільки в результаті цієї операції створюються умови, що перешкоджають зсуву вгору променевої кістки та порушення співвідношення кісток в кистьовому суглобі.

Кистьовий суглоб в анатомо-функціональному відношенні являє собою складне утворення. Тотальне ендопротезування кистьового суглоба - рідкісна операція. Для цього застосовують шарнірні ендопротези. Фіксацію ендопротеза здійснюють шляхом впровадження його ніжок в променеву кістку і в II-III п'ясні кістки. Показанням до тотального ендопротезування кистьового суглоба зазвичай є ревматоїдний поліартрит, значно рідше - посттравматичний артроз з вираженою тугорухливістю суглоба.

Ендопротезування суглобів пальців кисті найчастіше роблять при ревматоїдному поліартриті.

На сьогодні відомі 2 типу конструкцій ендопротезів суглобів пальців: шарнірні і безшарнірні. Шарнірні спочатку виготовляли цілком з металу, в вузлі рухливості була метало-металева пара, потім в вузол рухливості був введений полімер, був створений метало-полімерний ендопротез.

5. Матеріали методичного забезпечення заняття.

5.1. Матеріали контролю для підготовчого етапу заняття.

А. Питання для самоконтролю.

- Показання для ендопротезування?
- Які матеріали використовуються для виготовлення ендопротезів?

- Які конструктивні особливості ендопротезів різних суглобів?
- Недоліки ендопротезування?

В. Тестові завдання для самоконтролю.

1. Диференціювати коксартроз слід:

- а) з ревматоїдним поліартритом
- б) з туберкульозним процесом
- в) з хворобою Бехтерева
- г) з остеохондрозом з корінцевим синдромом
- д) з сакроіліітом

2. Найбільш характерний рентгенологічний ознака коксартрозу

- а) звуження суглобової щілини
- б) дегенеративна кіста в голівці і в кришці западини
- в) кісткові розростання навколо суглоба
- г) склероз субхондральної ділянки головки і западини в області найбільш навантаженої частини суглоба
- д) все перераховане

3. У хворого 50 років з двостороннім коксартрозом III стадії, різким больовим синдромом та обмеженням рухів в кульшових суглобах (адукційно-згинальна контрактура в сагітальній площині в межах $160-100^\circ$, ротаційних рухів немає, відведення стегон відсутнє). На рентгенограмах суглобова щілина ледве простежується; головки склерозовані, склерозовані дахи вертлюгової западин. Є поодинокі дегенеративні кісти в голівках і в западинах.

При радіонуклідної обстеженні відзначається зниження концентрації радіофрампрепарату в проекції обох тазостегнових суглобів.

Хворому показані:

- а) регулярна консервативна терапія 2 рази на рік, включаючи грязелікування
- б) артропластика з обох сторін

- в) ендопротезування двополюсним протезом з одного боку і другим етапом - артродезування другого суглоба
- г) двостороннє ендопротезування
- д) остеотомія по Мак-Маррею з обох сторін

4. Хвора 21 року має диспластичний правобічний коксартроз I, II ступеня. Турбують болі в кульшовому суглобі після фізичного навантаження, під час ходьби на велику відстань. Ротаційні рухи обмежені, приведення та відведення не обмежені. Обсяг руху в сагітальній площині повний. На рентгенограмі є склероз субхондрального відділу головки і западини на ділянці найбільшого навантаження. Западина дрібна, дах недорозвинений, дефіцит покриття головки стегна.

Хворій показані:

- а) консервативна терапія, що включає ультразвук з гідрокортизоном, масаж, ЛФК, грязелікування
- б) операція Фосса
- в) операція Мак-Маррея
- г) остеотомія по Хіарі
- д) підвертлюгова деторсіонна остеотомія і остеотомія по Хіарі

5. Хворий 50 років з ідіопатичним коксартрозом II ст. лівого кульшового суглоба. Турбують болі при ходьбі в кінці дня після функціонального навантаження. Обмеження ротаційних рухів в суглобі, обмеження відведення стегна, адукційно-згинальна контрактура.

На рентгенограмі відзначається хороша центрація голівки стегна, глибока западина, відсутній дефіцит покриття головки. Суглобова щілина звужена, є реактивне розростання кістки в області даху, дегенеративна кіста в голівці.

Хворому показано:

- а) консервативна терапія
- б) операція по Брантесу - Фосс

- в) операція по Мак-Маррею
- г) подвертельная остеотомія по Паулс
- д) ендопротезування кульшового суглоба

5.2. Інформацію необхідну для формування знань-умінь можна знайти в підручниках:

Основна:

1. Травматологія та ортопедія : національний підручник / під ред. Г.Г. Голка, О.А. Бур'янова, В.Г. Климовицького. - Вінниця : Нова книга, 2014. - 415 с.
2. Герцен Г.І., Остапчук М.П., Остапчук Р.М. Травматологія літнього віку. Металоостеосинтез при переломах довгих кісток у людей літнього і старечого віку (видання 3-є, допов. і перероб.). - К. : Асканія, 2014. - 118 с.
3. Поворознюк В.В. Захворювання кістково-м'язової системи в людей різного віку (вибрані лекції, огляди, статті). - Київ, 2015. - 360 с.
4. Хвисяк О.М. Теорія і практика медичної реабілітації. - Х. : Майдан, 2012. - 520 с.

Додаткова:

1. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги // Літопис травматології та ортопедії. - 2018. - № 1-2 (37-38). - С. 198-219.

6. Тема наступного заняття (у відповідності до тематичного плану).